

Rol van de vakbeweging nog lang niet uitgespeeld

‘Wat betekenen 140 jaar na zijn geboortedag nog de ideeën van Henri Polak, grondlegger van de huidige vakbeweging, voor de jongste generatie vakbondsleiders? Voor de eerste keer werd daarom op 19 februari in De Burcht de Henri Polaklezing gehouden. Een ‘trio-lezing’: Alexander Rinnooy Kan, voorzitter van de SER beet het spits af, gevolgd door jonge vakbondsmensen Judith Ploegsman (FNV Jong) en Klaas Pieter Derks (CNV Jongeren). Daarna debatteerden prominenten uit de vakbeweging over de vraag hoe de vakbeweging jongeren nog kan aanspreken.

Maar, kennen we Henri Polak eigenlijk wel? Omdat enige achtergrondkennis van de figuur wel op z’n plaats is bekeek Lex Heerma van Voss, hoogleraar Sociale Geschiedenis aan de UvA, de rol die Polak speelde vanaf de oprichting van de eerste vakbond, de Algemeene Nederlandsche Diamantwerkers Bond (ANDB), tot aan de institutionalisering van de vakbeweging de eerste decennia van vorige eeuw. Polaks ideeën bleken lang stand te houden. Heerma van Voss: “Hij hield de visie van een rechtvaardige maatschappij in het oog, maar was steeds bereid om een kleine stap vooruit te doen als die haalbaar was, en zelfs een kleine stap terug als dat onvermijdelijk was. Hij was een visionair en een realist. Hij was ook een bruggenbouwer, die om kon gaan met de multiculturele tegenstellingen van zijn tijd. Hij was geen zachte heemeester, maar had ook wel oog voor de zachte krachten.”

Een complexe persoonlijkheid

Ook Rinnooy Kans lezing begon met een historische invalshoek. Een persoonlijke zelfs: zijn grootmoeder vertelde hem regelmatig over de gedachten en liedjes van haar idool Henri Polak en over de strijd van de Diamantbewerkerbond. Nu, lezend in zijn biografie, viel het de SER-voorzitter op dat Polak aan de ene kant buitengewoon pragmatisch werkte, maar aan de andere kant soms naïeve en bevlogen ideeën had over hoe de wereld eruit zou zien in een postkapitalistisch tijdperk. “Hij maakte zich sterk voor een beschavingsoffensief onder zijn leden. Hij was een democraat in hart en nieren, maar wel een die van tijd tot tijd buitengewoon autoritair kon optreden. Een complexe persoonlijkheid.” Daarnaast stond Rinnooy Kan stil bij Polaks daden binnen de vakbeweging en de modelvakorganisatie waarin de ANDB zich ontwikkelt. “De ANDB is de eerste gecentraliseerde, professionele, moderne vakbond. Een voorbeeld voor de hele vakbeweging.”

“De wereld is ongelooflijk veranderd sinds de tijd van Polak, en in belangrijke mate verbeterd,” zo vervolgde Rinnooy Kan zijn betoog. Polaks visie lijkt op sommige punten niet meer relevant. “Want die was heel centralistisch, hiërarchisch en

paternalistisch.” Toch zouden we volgens Rinnooy Kan ook een hoop van hem kunnen leren. Zijn gedrevenheid, zijn voortdurend opkomen voor de arbeider, voor diens materiële en immateriële noden. “Ik denk aan zijn heldere perspectief waarop hij uit wou komen: de socialistische samenleving, waar geen honger en geen dorst is, waar we ons laven aan onderwijs en kunst, waar we de natuur respecteren en we onszelf willen ontwikkelen. Alles in combinatie met zijn kordate leiderschap.”

Geen windeieren

“Onze huidige overlegeconomie bestaat bij de gratie van een herkenbare, strijdbare en daadkrachtige vakbeweging”, zo maakte Rinnooy Kan de overstap naar het heden. “We realiseren ons onvoldoende hoe bijzonder onze overlegeconomie is.” Volgens de SER-voorzitter wordt het hervormingstempo, over een langere periode bezien, in Nederland positief beïnvloed door de advisering door de SER. De vakbeweging heeft de afgelopen decennia een flinke koerswijziging moeten accepteren. “Maar dat heeft ons land geen windeieren gelegd. Denk bijvoorbeeld aan de hervormingen in het socialezekerheidsstelsel, die in hoofdlijnen door partijen in de SER zijn gesteund. Mede hierdoor is het aanpassingsvermogen van de arbeidsmarkt sterk verbeterd. De arbeidsparticipatie ligt inmiddels op een hoog niveau, de werkloosheid is historisch laag en de arbeidsmobiliteit ligt ver boven het Europese gemiddelde.” Rinnooy Kan meende echter dat de toenemende polarisatie in de samenleving en de politiek tot een toenemende druk vanuit het activistische deel van de vakbeweging leidt, om minder compromisbereid te zijn.

Aan het eind van zijn betoog vroeg Rinnooy Kan zich af hoe de vakbeweging in de toekomst invulling aan zijn betekenisvolle rol kan blijven geven. “Waar ligt de meerwaarde van de vakbeweging in een tijd van individualisme, een tijd waarin de “emancipatie van de arbeider” gerealiseerd lijkt?” Hij ziet nog vele betekenisvolle rollen, maar dan zal de vakbeweging lastige vragen onder ogen moeten zien. Zoals de vraag: hoe krijgt de vakbeweging meer sturende invloed? “De opvattingen daarover lopen sterk uiteen, ook binnen de vakbeweging. Een veel gehoord geluid is de opvatting dat de vakbeweging zich zou moeten ontwikkelen tot een soort “sociale ANWB”, met veel aandacht voor de individuele belangen van de leden. Anderen zien de meerwaarde van de vakbeweging juist in het regelen van zaken die niet individueel te regelen zijn, de collectieve belangen.”

Op zoek naar zekerheden

De ontwikkelingen van de laatste jaren, waarin de bonden steeds vaker jongeren een plek geeft binnen haar kaders, juicht Rinnooy Kan toe. Ook de initiatieven van onder meer FNV beoordeelt hij als positief. Judith Ploegman, scheidend voorzitter van FNV Jong, vond dat de vakbond de eigen successen meer moet uitlichten. “We moeten meer ‘vieren’.” Daarnaast stelde ze dat er onder jongeren te veel een houding is van ‘Het wordt toch wel goed geregeld, waarom zouden we lid worden?’ Volgens haar leidt dat tot misstanden, en daarom is het gebrek aan organisatiegraad in sommige sectoren één van de belangrijkste uitdagingen voor deze eeuw. “Op dit moment is de vakbeweging volop in touw om de organisatiegraad in ‘wilde’ sectoren te verhogen. Het meest recente succes heeft u mogelijkterwijs in de krant gelezen. Wie had vijf of tien jaar geleden kunnen dromen dat schoonmakers 10 euro per uur krijgen? Simpelweg omdat zij zich

hebben georganiseerd en actie hebben gevoerd? In feite gaat het hier natuurlijk om het meest basale vakbondswerk.”

In zijn bijdrage aan de lezing merkte Klaas Pieter Derks (CNV Jongeren) ook op dat jongeren de verworvenheden lang niet meer zo waarderen als ten tijde van Polak. ”Maar ondertussen is elke jongere op zoek naar zekerheden.” Volgens hem moeten we meer naar dynamische vormen van sociale zekerheid. De vakbond zou wat hem betreft meer het leiderschap op zich moeten nemen. “De door werkgevers gewenste flexibiliteit kan alleen tot stand komen als ze hun ogen openen voor creatieve en slimme oplossingen. Deeltijdwerk, thuiswerk, aangepaste werkplekken, zorgverlof, flexibele pensionering en zeer goede scholingsvoorwaarden zijn noodzakelijk voor een economisch gezonde 21ste eeuw.” Ploegman bracht ook naar voren dat de diensten die de bonden aanbieden herzien moeten worden, mede door de veranderende arbeidsverhoudingen. “We moeten mensen meer begeleiden in de jungle die arbeidsmarkt heet. Er is meer behoefte aan flexibiliteit, dus we moeten proberen om daar mogelijkheden voor te creëren.” Ze vindt tegelijkertijd dat we wel moet oppassen voor de ‘terreur van de tijdelijkheid’ die meer door werkgevers wordt gehanteerd. Ploegman erkende echter dat de spijkerharde confrontatie met de werkgever het laatste middel is in het overleg met de werkgever.

Nieuwe vormen van dienstverlening

Tijdens het slotdebat met de referenten en de vakbondsbestuurders Agnes Jongerius (FNV) en Yvon van Houdt (CNV) werd verder ingegaan op de rol die de vakbeweging de komende jaren zou moeten gaan spelen. Wordt er te weinig aandacht besteed aan de zogeheten outsiders? De vraag werd door iedereen ontkennend beantwoord. Rinnooy Kan: “We doen ook erg ons best om minder gehoorde geluiden goed over het voetlicht te brengen. In de advisering is veel aandacht voor zwakke groepen als jongeren, ouderen, minderheden en arbeidsgehandicapten.” Yvon van Houdt sloot zich daarbij aan: “Wel zouden we graag veel meer jongeren in ons ledenbestand willen zien, maar die zien vooralsnog onvoldoende de voordelen. Vaak wordt men lid als men dreigt ontslagen te worden. Toch doen we verschillende dingen om jongeren te binden. We hebben meer aandacht voor tijdelijke contracten, door bijvoorbeeld voorstellen voor wetsveranderingen te ontwikkelen. Ook zijn we meer op banenmarkten te vinden.” Ook het FNV zoekt naar nieuwe vormen van dienstverlening. Agnes Jongerius: “Mensen moeten een beter beeld hebben van wat we al in huis hebben. FNV Jong adviseerde ons een breed dienstenpakket te ontwikkelen toegesneden op jongeren, met bijvoorbeeld één jongerenlidmaatschap ongeacht welke sector je werkt.” Uit het publiek kwam de vraag of de bonden ook wel eens over andere vormen van lidmaatschap, bijvoorbeeld een donateurschap, nadenken: “De ‘individuele’ jongere wil tegenwoordig niet meer lid van iets worden”. Yvon van Houdt gaf aan dat het CNV daar al wel mee bezig is, maar bij het FNV zijn ze daar nog niet. Agnes Jongerius: “We hebben zo’n 100.000 jongeren tot 25 jaar, 250.000 tot 35 jaar, dat zijn toch grote aantallen. Toch is de organisatiegraad onder jongeren lager, dus die moet omhoog. Daarvoor hebben FNV Jong ‘in de markt’ gezet.” “En”, zei ze in antwoord op Rinnooy Kan, “Een andere vorm van lidmaatschap is nog een ‘eng’ onderwerp om over te discussiëren, maar we zullen het er wel over moeten gaan hebben.”

Alexander Rinnooy Kan ziet in de gevreesde individualisering juist twee grote kansen voor de bonden in plaats van een bedreiging: “Mensen gaan steeds meer rechten opeisen om zelf vorm te geven aan hoe ze hun leven willen organiseren. Daar zit een gouden kans voor de vakbeweging, als zij zich zo kan inrichten dat ze als een natuurlijke deskundige, een brede raadgever zal worden gezien, die ondersteuning en richting kan geven waar het nodig is. Nu worden beslissingen die we zelf willen nemen, voor ons genomen.” Voor de tweede kans verwijst Rinnooy Kan naar een spreuk die op de muur in de debatzaal geschreven staat: ‘Solidariteit weerstaat ook de lokkende stem van het goud’. “Solidariteit is geen ouderwets begrip. Een maatschappij die dat begrip verwaarloost, en zich overgeeft aan individualisering, rechtvaardigt onverschilligheid. De vakbeweging kan instrument zijn om inhoud en richting te geven aan die vorm van solidariteit in eigen land en de rest van de wereld. Die rol is nu juist nodig.”